

Lasten ja nuorten seksuaali- ja tasa-arvokasvatus -Sukupuolisensitiivisyys

Christina

Mantsinen

Pixapay

jamk

Tasa-arvokasvatus = Sukupuolisensitiivinen opetus

Intro: [Sukupuolten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus - Miksi ja Miten? - eOppiva](#)

Sukupuolisensitiivisyys = Sukupuolitietoisuus

- Henkilön (lapsen tai nuoren) kohtaaminen omana yksilöllisenä persoonanaan ilman sukupuoleen liittyviä oletuksia
- Tunnistetaan ja puretaan eri sukupuoliin kulttuurisesti ja sosiaalisesti liitettyjä oletuksia, ennakkoluuloja ja käsityksiä (toiminnot ja puhutavat).
- Ymmärretään sukupuoliroolit historiallisina ja ajassa muuttuvina asioina.
- Tiedostetaan stereotyyppisten sukupuolikäsitysten vaikutukset sekä yksilötasolla että yhteiskunnan rakenteissa.
- Ymmärretään, että henkilö (lapsi tai nuori) on enemmän kuin syntymässä määritelty sukupuoli.

-> KYSEENALAISTAMINEN

Käsitteitä sukupuolisensitiivinen ja sukupuolitietoinen opetus on käytetty ristiin ja osin synonyymeinä

Koskettaa termejä:
(hyvä erottaa toisistaan)
Sukupuoli ja sukupuolen
moninaisuus
Sukupuolinormit
Sukupuolierityisyys
Sukupuolineutraalius

jamk

Käsitykset ja mielikuvat sukupuolisensitiivisyydestä

- Kirjoita chatiin sellainen käsitys tai mielikuva, joka sinulle tulee mieleen lasten ja nuorten tasa-arvokasvatuksesta ja/tai sukupuolisensitiivisyydestä ja jonka olet valmis jakamaan muille.

Tasa-arvokasvatuksen perusta

- Osa ihmisoikeuskasvatusta (YK)

"Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella." (Perustuslaki 6. § 2. momentti)

- **Perusoikeudet:** Suomen perustuslaki (mm. tasa-arvo, yhdenvertaisuus)
- **Tasa-arvolain** tarkoituksena on estää sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä. Tarkoituksena on myös edistää tasa-arvoa ja parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. edellyttää samanlaisten mahdollisuuksien järjestämisestä naisille ja miehille koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen sukupuolten tasa-arvoa tulee edistää kaikessa opetuksessa ja koulutuksessa
- **Yhdenvertaisuuslain** tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa. Yhdenvertaisuuslain mukaan ketään ei saa syrjiä seuraavilla perusteilla: ikä, alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, poliittinen toiminta, ammattiyhdistystoiminta, perhesuhteet, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen, muu henkilöön liittyvä syy.
- **Todellinen tasa-arvo** = ihmisen (lapsen tai nuoren) valintoja eivät ohjaa sukupuolen perusteella häneen kohdistetut odotukset, vaatimukset tai toiveet, vaan hän (lapsi tai nuori) saa valita kiinnostuksen kohteensa, ... ja harrastuksensa omien kykyjensä, mieltymystensä ja taitojensa mukaan. (Tasa-arvoasiain neuvottelukunta)

Sukupuolten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

- Tasa-arvolla viitataan sukupuoleen, kun taas muista tekijöistä käytetään yhdenvertaisuuden käsitettä
- Sukupuolten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus –Miksi ja Miten?
<https://www.eoppiva.fi/koulutukset/sukupuolten-tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus-miksi-ja-miten/>
- Tasa-arvoiset ja yhdenvertaiset opiskelumahdollisuudet -> mahdollisuus kehittyä täyteen potentiaaliin ja tuntea itsensä täysivaltaiseksi yhteiskunnan jäseneksi
- Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden vahvistaminen on edellytys työllisyyden, osaamisen ja hyvinvoinnin kasvattamiselle
- Sukupuolten tasa-arvo:
 - sukupuolten yhtäläiset oikeudet ja mahdollisuudet sekä vallan ja resurssien tasapuolinen jakautuminen
 - koskee myös ihmisiä, joiden sukupuoli ei vastaa syntymässä määriteltyä sukupuolta (transsukupuolisuus) tai jotka eivät ole yksiselitteisesti naisia tai miehiä (intersukupuolisuus)
 - yhteiskunnan sukupuolittuneet rakenteet vaikuttavat jokaisen elämään tavalla tai toisella
-> tasa-arvo ja yhdenvertaisuus eivät ole mielipidekysymyksiä

Yhdenvertaisuus perustuslain mukaisena perusoikeutena tarkoittaa, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta:

- sukupuolesta
- iästä
- alkuperästä
- kielestä
- kansalaisuudesta
- uskonnosta tai vakaumuksesta
- vammaisuudesta
- terveydentilasta
- seksuaalisesta suuntautumisesta
- mielipiteestä
- tai muusta henkilöön liittyvästä syystä

Syrjintä kaikkien henkilöön liittyvien syiden perusteella on kielletty.

Tasa-arvonäkemykset, sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolitietoisuus opetuksessa ja ohjauksessa

- Tavoitteena mm. edistää tietoisuutta yhteiskunnassa vallitsevista sukupuoleen liittyvistä asenteista ja odotuksista, segregaaation vähentäminen, tasa-arvoinen koulutus ja työelämä
- Ympäristö, opetus ja ohjaus vaikuttavat lasten ja nuorten käsityksiin sukupuolistereotyyppioista sekä työelämän sukupuolirooleista ja -odotuksista
- Erilaisten kokemusten, kiinnostusten kohteiden, tavoitteiden, vahvuuksien ja aatteiden huomioiminen sukupuolesta riippumatta
 - tuetaan ohjauksen, opetuksen, oppilaanohjauksen ja ajantasaisen työelämätietouden avulla siten, että lapset ja nuoret voivat sukupuolestaan riippumatta tehdä harrastus-, oppiaine-, koulutus- ja uravalintoja yksilöllisten ominaisuuksiensa, motivaatiotekijöidensä ja vahvuuksiensa perusteella
- Sukupuolisen identiteetin ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuden tunnistaminen
 - perinteisten stereotyyppien välttäminen, jotta ne eivät häiritse sukupuolen vapaata ilmaisua (sukupuoli-identiteetin kehittyminen)
 - moninaisuuden hyväksymisellä ja kannustamalla sukupuoleen ei-tyypilliselle alalle ja harrastuksiin autetaan torjumaan lasten ja nuorten ennakkoluuloja ja stereotyyppistä ajattelumallia sekä rikkomaan rakenteellisia haasteita

- Eriarvoisuuden ja sukupuolierojen näkyväksi tekeminen
 - eriarvoisuuden ja sukupuolierojen rakentaminen tapahtuu usein huomaamatta esim. totuttuina toimintatapoina ja suhtautumisena -> kriittinen tarkastelu
- Ymmärretään perinteiset sukupuoliroolit ja sukupuolistereotyytiat historiallisina ja muuttuvina asioina
 - sukupuoliroolien käyttäytymismallit kulttuuriin, aikaan ja paikkaan sidonnaisia periaatteita, joiden mukaan yksilön oletetaan käyttäytyvän yhteisössä
- Yhteisöllisyyden rakentaminen, jossa kiusaamista, häirintää syrjintää ja rasismia ei hyväksytä
 - sukupuoleen perustuvan ja seksuaalisen häirinnän tunnistaminen ja avun hakemisen taidot
- Tasa-arvo-osaaminen yhteiskunnassa toimimista varten
 - ammatteihin ja aloihin liittyviä stereotyyppioita kriittinen tarkastelu, opintoihin ja työhön liittyvien valintojen teko omista lähtökohdista käsin (myös harjoittelut)
- Käytännön työssä sukupuolitietoisuus näkyy siten, etteivät opetuksen ja ohjauksen käytännöt ylläpidä ja uusinna tyttöjen ja poikien jakoa erillisiin ryhmiin

Sukupuolisensitiivisyyden ja sukupuolen kahtiajaon ilmeneminen

- Millaisia havaintoja olet tehnyt sukupuolisensitiivisyydestä ja sukupuolen kahtiajaon ilmenemisestä esim.:
 - Kirjoissa ja muussa opetus- ja ohjausmateriaalissa
 - Ryhmiin jaoissa
 - Äänen jakautumisessa
 - Arvioinnissa
 - Oppiainevalinnoissa ja valintojen ohjauksessa
 - Harrastuksiin ohjaamisessa
 - Jatko-opinto- ja/tai uraohjauksessa
 - Symboleissa (värit, merkit, pukeutuminen...)
 - Puhekielen ilmaisuissa
 - ...

Kysymyksiä pohdittavaksi

- Millaiset sukupuolistereotyytiat voivat estää lasten ja nuorten menestymisen opinnoissa, harrastuksissa tai vertaisryhmässä? Luettele niin monta sukupuolistereotyytiä kuin keksit ja pohdi millä tavalla nämä ilmenevät oppilaitoksen/tai toimintaympäristön arjessa?
- Millä tavalla sinä voit konkreettisesti tukea lapsia ja nuoria sukupuolinormien rikkomisessa?

Pohdintatehtävä

- Millaisia mielestäsi positiivisia sukupuolisensitiivisyyteen liittyviä tilanteita/ kohtaamisia/kysymyksiä olet kohdannut työssäsi/harjoittelussasi/opinnoissasi/arjessasi?

Opetuksen ja ohjauksen sukupuolisensitiivisyyden arviointi

(muok. Opetushallitus 2015. Tasa-arvo on taitolaji.)

- Toiminnalla/opetuksella tuetaan yhdenvertaisesti kaikkien lasten ja nuorten oppimista ja hyvinvointia (monipuoliset menetelmät, -ympäristöt ja verkostot)
- Aikuiset eivät luokittele tyttöjä tietyntyylisiksi, (tytöt kilttejä ja ahkeria, pojat luovia ja rohkeita)
- Lapsia ja nuoria ei ryhmitellä sukupuolen mukaan, ellei siihen ole perustetta (suihkussa käynti)
- Toiminnassa käsitellään avoimesti sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä asioita
- Materiaalit valitaan sukupuoli- ja tasa-arvotietoisesti. Varmistetaan, että niissä esiintyy sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta, tyttöjä ja poikia eri tehtävissä sekä erilaisia perhemalleja
- Aikuiset kyseenalaistavat stereotyyppisiä sukupuolirooleja, työnjakoa, heteronormatiivisuutta ja yksipuolisia perhemalleja
- Aikuiset edellyttävät lapsilta ja nuorilta samoja asioita sukupuolesta riippumatta. Sukupuoli ei vaikuta opintosuoritusten arviointiin tai palautteen antamiseen.
- Lapsia ja nuoria rohkaistaan myös perinteisesti sukupuolelleen epätyypillisiin koulutus ja työyrävalintoihin

Sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen ja opetukseen sekä ohjaukseen kohdistettujen ennakkoluulojen kumoaminen

Kuinka vastaisit väitteisiin:

- Sukupuolisensitiivinen kasvatus on luonnonvastaista.
- Lapsista ja nuorista halutaan tehdä sukupuolettomia.
- Tytöistä halutaan tehdä poikia ja pojista tyttöjä.

Aikuinen vaikuttaa monin eri tavoin...

- Malli, jonka annat toiminnallasi
- Ilmapiiri ja sävy, jolla ihmisenä olemisesta puhut
- Tapa, jolla itseä ja toisia arjessa kohtelet
- Asenne, jolla tartut asioihin ja tilanteisiin lapsia sekä nuoria ohjatessasi
- Sanat, jotka löydät, kun toteutat pedagogista tahdikkuutta
- Sävy, joka välittyy kaikessa sinusta
- Tiedot ja taidot, joilla välität tietoa ym. lapsille ja nuorille sekä heidän vanhemmilleen

Minäkö epätasa-arvoinen?

- Henkilökunnan rooli ja vastuu muutosprosessissa:
 - usein voimme uskoa, että kaikkia kohdellaan oikeudenmukaisesti ja samanarvoisesti
 - omien ennakkoluulojen ja asenteiden tiedostaminen prosessi, joka edellyttää kriittistä itsetutkiskelua ja uskallustakin
- Esimerkki luokkatilanteesta:
 - tutkimusten mukaan esim. saatujen puheenvuorojen määrissä eroja sukupuolten välillä
 - erityisesti luokassa kyse siitä, kenen aikuiset ja luokkahuoneeseen muodostunut kulttuuri sallii puhua ja millä äänenvoimakkuudella
 - tilaan ottaminen, kuulluksi tuleminen ja se, että kokee omilla mielipiteillä olevan merkitystä, on tärkeää oppilaalle
 - tasa-arvoinen puheenvuorojen jakaminen antaa tilaa kaikkien äänille, tukee muiden mielipiteiden kunnioittamista ja antaa oppilaalle mahdollisuuden ilmaista itseään turvallisesti

8 vinkkiä tasa-arvotyöhön

1. Näkyväksi tekeminen
2. Koulutus
3. Johdon rooli
4. Lainsäädäntö ja ohjeasiakirjat
5. Tasa-arvosuunnittelu
6. Osallistuminen
7. Ennaltaehkäisevä työ
8. Jatkuvuus

(Nårdiska Ministerrådet 2021)

TASA-ARVOINEN VARHAISKASVATUS

(Naisasialiitto & Opetus- ja kulttuuriministeriö)

<http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/>

jamk

Tasa-arvokasvatus – näkyväksi tekeminen

Sadut ja tarinat,
Lorut ja laulut

Värit ja
kuvat

Odottaminen

Säännöt ja
erivapaudet

Siivoaminen

Leikkien
jakaminen

Pukeutuminen
ja
koristautuminen

Apulaiset

Leikki

Kiusaaminen

Perheiden
moninaisuus

Nimen
käyttö

Roolien
jakautuminen

Kohtaaminen

Luokittelu
sukupuolen
mukaan

Tila ja
ääni

Tunnetaidot

Huomion
osoittaminen

Oppilaitosten toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma ja yhdenvertaisuussuunnitelma (OPH)

Toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma sekä yhdenvertaisuussuunnitelma ovat työkaluja, jotka tukevat sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämistä kaikessa oppilaitoksen toiminnassa.

Velvoite suunnitelmien laatimiseen koskee varhaiskasvatusta ja kaikkia koulutusta järjestäviä oppilaitoksia eli

- esi- ja perusopetusta
- lukiota
- ammatillisia oppilaitoksia
- ammattikorkeakouluja, yliopistoja ja korkeakouluja
- vapaan sivistystyön oppilaitoksia.
- yksityiset koulutusta järjestävät organisaatiot kuuluvat säännöksen piiriin

- Suunnitelmat voivat olla erillisiä asiakirjoja, yhdistyä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaksi tai sisältyä johonkin muuhun asiakirjaan, kuten opetussuunnitelmaan.
- Suunnitelmat tehdään yhteistyössä henkilöstön, oppilaiden ja opiskelijoiden sekä huoltajien kanssa. Suunnitelmissa edellytetään alkutilanteen kartoittamista.

Tasa-arvosuunnitelman tulee sisältää (Tasa-arvolaki, OPH)

- Selvityksen oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta
- Tarvittavat toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi
- Arvio aikaisempaan tasa-arvosuunnitelmaan sisältyneiden toimenpiteiden toteuttamisesta ja tuloksista
- Suunnitelmassa on kiinnitettävä erityistä huomiota opiskelijavalintoihin, opetuksen järjestämiseen, oppimiseroihin ja opintosuoritusten arvioitiin
- Seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen
- Tehtävä vuosittain tai vähintään kolmen vuoden välein yhteistyössä henkilöstön ja opiskelijoiden kanssa
- Jos oppilaitoksen henkilöstön määrä on pysyvästi yli 30 työntekijää, tulee laatia myös henkilöstöpoliittinen tasa-arvosuunnitelma

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus 2. asteella

- Osallisuus, esteettömyys ja saavutettavuus sekä opiskelijahuollon toimivuus tukevat tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista oppilaitoksen arjessa.
- Yhteenkuuluvuuden kokemus, fyysiset ja psyykkiset toimintaedellytyksistä ja yksilöllinen riittävä tuki on perusta sujuvalle ja mielekkäälle opiskelulle.
- Opiskelijoiden vaikutusmahdollisuus oppilaitoksen kehittämiseen edistää myönteistä toimintakulttuuria.
- Yhteisöllinen osallisuuden kokemus = hyvä vuorovaikutus, luottamus ja turvallisuus
- Kuulluksi tuleminen, tarpeiden huomioiminen, voi olla oma itse ilman pelkoa ja syrjintää.
- Yhteenkuuluvuus lisää opiskelumotivaatiota ja osallisuutta oppilaitoksen toimintaan.
- Tilat ovat yleensä monin tavoin sukupuolittuneita
 - Muunsukupuolinen tai transsukupuolinen opiskelija saattaa välttää jotain toimintaa, jos sopivaa pukeutumis- tai peseytymistilaa ei ole järjestetty
 - Oppilaitoksen on huolehdittava siitä että sen tilat soveltuvat kaikille sukupuolille ja mahdollisuuden kaikkien osallistua toimintaan

Mukana – Tasa-arvo ja yhdenmukaisuustyö toisella asteella (OPH 2019)

- Opas avaa oppilaitoksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön veloituksia, tavoitteita ja mahdollisuuksia opiskelijalle, opetus- ja ohjaushenkilöstölle ja oppilaitoksen johdolle.
- Tunnista omat asenteesi
 - Älä oletta. Jokainen opiskelija on yksilö.
 - Anna opiskelijan itse määrittää itsensä.
 - Huomioi kaikkia opiskelijoita ja huolehdi, että kaikkien ääni pääsee kuuluville.
 - Ole kriittinen oppimateriaalien sisällön suhteen. Millaisia stereotyyppioita ne sisältävät tai mitkä näkökulmat/väestöryhmät jäävät näkymättömiksi?
 - Luo kaikkia arvostavaa ilmapiiriä
- Onko opetus ja ohjaus oppilaitoksessanne sukupuolitietoista?
 - Opetuksella tuetaan jokaisen opiskelijan oppimista ja hyvinvointia (monipuoliset opetusmenetelmät, oppimisympäristöt ja verkostot).
 - Opetus- ja ohjaushenkilöstö ei luokittele opiskelijoita tietynlaisiksi sukupuolen perusteella.
 - Opiskelijoita ei ryhmitellä sukupuolen mukaan, ellei siihen ole erityistä perustetta (esim. suihkussa käynti).
 - Oppilaitoksessa käsitellään avoimesti sukupuoleen liittyviä asioita.
 - Oppimateriaalien sisältämiä sukupuolikäsityksiä tarkastellaan kriittisesti.
 - Opetuksessa kyseenalaistetaan stereotyyppisiä sukupuolirooleja, työnjakoa, heteronormatiivisuutta ja yksipuolisia perhemalleja.
 - Opiskelijoilta edellytetään samoja asioita sukupuolesta riippumatta. Sukupuoli ei vaikuta opintosuorituksen arviointiin.
 - Opiskelijaa rohkaistaan sukupuolelleen epätyypillisiin koulutus- ja työuravalintoihin.

Ammatillista koulutusta koskevia hankkeita

- Ammattikoulujen sukupuolinormit remonttiin –hanke -> Kaikkien amis - materiaalin tarkoituksena on helpottaa ammatillisten opettajien tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä www.kaikkienamis.fi
- Tasa-arvoa ja reformia –hanke 2018-2020 [Tasa-arvoa ja reformia | Haaga-Helia](#) -> Minä olen Lumo roolipeli haastaa pelaajat pohtimaan empatiaa, tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kysymyksiä sekä luomaan uusia opetusmenetelmiä näiden teemojen opettamiseen [Lumo manuaali \(kaikkienamis.fi\)](#)

TANE Tasa-arvoasiain neuvottelukunta

- Tasa-arvoasiain neuvottelukunta (Tane) on sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimiva asiantuntijaelin, joka edistää sukupuolten tasa-arvoa yhteiskunnassa ja toimii aktiivisesti sukupuolten epätasa-arvoa ylläpitävien rakenteiden poistamiseksi.
- <https://tasa-arvokasvatuksessa.fi/>

Ajankohtaista koulutusta

- THL verkkokoulut: Sukupuolistuneen väkivallan kohtaaminen kouluissa. Vaatii rekisteröitymisen (ilmaista ja helppoa)
- STM & THL eOppiva: Sukupuolten tasa-arvo & yhdenvertaisuus – Miksi ja miten? Ei vaadi rekisteröitymistä

jamk

Lähteitä mm.

- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. 1986.
- Yhdenvertaisuuslaki. 2014.
- Perusopetuslaki. 1996.
- OPH. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu oppilaitoksissa
- OPH. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma. [Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma | Opetushallitus \(oph.fi\)](#)
- OPH. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma | Opetushallitus (oph.fi)
- OPH: Sukupuolitietoinen opetus ja ohjaus: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/sukupuolitietoinen-opetus-ja-ohjaus>
- OPH. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Opetushallitus. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Tasa-arvovaltuutettu. Seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä. Viitattu 11.9.2021. <https://tasa-arvo.fi/hairinta>
- TANE: [Tasa-arvo kasvatuksessa](#). Opiskelupaketti tasa-arvoisemman ja sukupuolitietoisemman oppimisympäristön rakentamiseen. (varhaiskasvattaja, luokanopettaja, aineenopettaja)
- Tasa-arvoasiain neuvottelukunta <https://tane.fi>
- Jääskeläinen ym. OPH: [Tasa-arvotyö on taitolaji](#) - Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa
- Jääskeläinen ym. Tasa -arvotyö on taitolaji. 2015. Opetushallitus, oppaat ja käsikirjat. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/tasa-arvotyö-taitolaji>
- Sukupuoli koulun arjessa 2020: <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/koulutus-ja-kasvatus/sukupuoli-koulun-arjessa>
- Sukupuolen moninaisuus ja lapset. Opas varhaiskasvatuksessa työskenteleville ja varhaiskasvatuksen ammattilaisille moninaisten lasten ja heidän perheidensä kohtaamiseen. 2019. Seta. https://www.dropbox.com/s/pina1x952cjbamu/Opas_varhaiskasvattajille_2019.pdf?dl=0
- Sukupuolten tasa-arvon hyvät käytännöt 2012: http://www.wom.fi/Sukupuolten_tasa-arvon_hyvat_kaytannot

- Anttonen, E. 2017. Sukupuolisensitiivinen nuoriso- ja aikuistyö Suomessa. Humanistinen ammattikorkeakoulu.
- Sukupuolisensitiivisen sosiaalisen nuorisotyön perusteet Loisto setlementti.
- Sukupuolen moninaisuus ja lapset. Opas varhaiskasvatuksessa työskenteleville ja varhaiskasvatuksen ammattilaisille moninaisten lasten ja heidän perheidensä kohtaamiseen. 2019. Seta.
https://www.dropbox.com/s/pina1x952cjbamu/Opas_varhaiskasvattajille2019.pdf?dl=0
- Tasa -arvo kasvatuksessa – opiskelupaketti tasa-arvoisemman ja sukupuolitietoisemman oppimisympäristön rakentamiseen. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. <http://www.tasa-arvokasvatuksessa.fi/>
- Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa. Naisasialiitto Unioni & Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/hanke/>
- Tasa -arvotyö on taitolaji. 2015. Opetushallitus, oppaat ja käsikirjat. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/tasa-arvotyö-taitolaji>
- Keskusteluja tasa-arvosta ja tasa-arvolaista oppilaitoksissa (2019):
http://www.jamstalldhetilarande.fi/sites/default/files/backup_migrate/TANE%20Koulu%20-%20Keskusteluja%20tasa-arvosta%20ja%20tasa-arvolaista%20oppilaitoksissa%202019.pdf
- Rauhankasvatusinstituutti: Maailmankoulu/Tasa.arvo: <https://maailmankoulu.fi/3-tasa-arvo/>
- Rauhankasvatusinstituutti. 2020. [Tasa-arvokompassi](#) – Työkalu tasa-arvo- ja Yhdenvertaisuustyöhön varhaiskasvatuksessa SEKÄ [Materiaalipankki](#)
- Teräsaho, M & Soronen, S. 2022. [Sukupuolella väliä?](#) Viisi vinkkiä sukupuolitietoiseen viestintään. *Kilja* verkkolehti 25.3.2023.

- Katainen R. 2015. Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa kouluttajan opas. Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa –hanke. Naisasialiitto Unioni & Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- SETA: [Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus](#)
- Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon (THL, STM) [https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137765/URN ISBN 978-952-343-314-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137765/URN_ISBN_978-952-343-314-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
- Naisunioni ja Opetus- ja kulttuuriministeriö: [Tasa-arvoinenvarhaiskasvatus](#).
- Heikkinen, M. 2019 (toim.). [Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu perusopetuksessa ja päiväkodissa](#). University of Oulu, Faculty of Education.
- Nordiska Ministerrådet. 2021. Nordic Webinar: Promoting Gender Equality in Early Childhood Education and Care – Knowledge and Tools. <https://pub.norden.org/temanord2021-536/#83562>
- Eskelinen, M. & Itäkare, S. (2020). ”Pidetään huolta, ettei erotella tyttöjen ja poikien juttuja.” Tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja sukupuolisensitiivisyyttä rakentavat diskurssit paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. Journal of Early Childhood Education Research 9(2), 197–229
- Honkala, S., Lempinen, M., Nousiainen K., Onwen-Huma, H., Salo, A., Vacker, R. 2019. Mukana! Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö toisella asteella -opas. OPH. Oppaat ja käsikirjat 2019:4a
- MUKANA! Tasa-arvo- ja yhdenmukaisuustyö toisella asteella (OPH2019) [Mukana! Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö toisella asteella \(oph.fi\)](#)
- Ammattikoulujen sukupuolinormit remonttiin –hanke www.kaikkienamis.fi
- Tasa-arvoa ja reformia –hanke 2018-2020 [Tasa-arvoa ja reformia | Haaga-Helia](#)

KIITOS!

jamk | Jyväskylän ammattikorkeakoulu
University of Applied Sciences